

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Διδακτική - ερμηνευτική προσέγγιση ποιήματος

«Επί Ασπαλάθων...» - Γιώργου Σεφέρη¹

Διδακτικοί στόχοι

Αναμένεται από τους μαθητές να είναι σε θέση:

- ✚ Να αντιλαμβάνονται την πολιτική διάσταση του ποιήματος σε σχέση με τα πολιτικά – ιστορικά συμφραζόμενα.
- ✚ Να επισημαίνουν και να ερμηνεύουν τους συμβολισμούς του ποιήματος και τον συνειρμικό τρόπο σύνθεσής του.
- ✚ Να ανιχνεύουν στο ποίημα γνωρίσματα της σεφερικής ποίησης (σκηνοθεσία, χρήση αρχαιοελληνικού μύθου, ελληνικότητα, δραματικότητα – τραγικότητα).

Μέσα – υλικά

- Σχολικό εγχειρίδιο (*Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Λυκείου*, εκδ. «Διόφαντος», σσ. 214-215)
- Περικοπή από το έργο του Πλάτωνα *Πολιτεία* (616α)
- Δήλωση του Γ. Σεφέρη (φυλλάδιο /βιντεοταινία με ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ) {βλ. παράρτημα}
- Κείμενο του Γ. Παυλόπουλου «Μνήμες από τον Γιώργο Σεφέρη» {βλ. παράρτημα}
- Σχετικές εικόνες

Οργάνωση τάξης

Ενιαία – συνεταιριστική

Μεθοδολογία διδασκαλίας

Ακροαματική, διαλογική – μαιευτική, διερευνητική – συνεργατική

Ενδεικτική πορεία διδασκαλίας

- Δημιουργία κλίματος δεκτικότητας:
 - ✚ Ένταξη ποιήματος στο συνολικό έργο του Σεφέρη.
 - ✚ Σχολιασμός ημερομηνίας γραφής – με βάση την αφόρμηση αυτή δίνεται το ιστορικό πλαίσιο.
 - ✚ Παράλληλα, προβάλλεται το πολιτικό πλαίσιο μέσα από ανάγνωση της Δήλωσης του Σεφέρη (ή μέσα από βιντεοταινία παραγωγής της ΕΡΤ, στην οποία ακούγεται η φωνή του ποιητή να προβαίνει στη δήλωσή του).

¹ Η παρούσα πρόταση σχεδιάστηκε από τη διδάσκουσα στο πλαίσιο σεμιναρίων επιμόρφωσης που προσφέρθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, κατά το χρονικό διάστημα 2000-2007. Συγκεκριμένα, ετοιμάστηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Προϋπηρεσιακής Κατάρτισης εκπαιδευτικών (για σεμινάρια με θέμα τη Διδακτική της Λογοτεχνίας). Τελευταία τροποποίηση: 8/9/2015.

- ✎ Ανάγνωση (ή απλή αναφορά) του κειμένου *Μνήμες από τον Γιώργο Σεφέρη* του Γ. Παυλόπουλου, φίλου του ποιητή, μέσα από το οποίο φαίνεται το πώς 'γεννήθηκε' το ποίημα.
 - ✎ Ανάγνωση του εισαγωγικού σημειώματος και της πλατωνικής περικοπής που περιέχεται σ' αυτό.
 - ✎ Συσχέτιση περικοπής με τον τίτλο του ποιήματος και σχολιασμός του τίτλου. Εποπτικοποίηση της λέξης *ασπάλαθοι* με προβολή σχετικής εικόνας.
- Μεγαλόφωνη ανάγνωση του ποιήματος με κατάλληλο ύφος από τον εκπαιδευτικό
 - Αρίθμηση στίχων για διευκόλυνση της επικοινωνίας.
 - Πρώτες αντιδράσεις των μαθητών και πρωτοβάθμια πρόσληψη του ποιητικού ερεθίσματος.
 - Νοηματική και εκφραστική επεξεργασία ποιήματος. Η αποκρυπτογράφηση του ερμητικού λόγου και η αποκωδικοποίηση των συμβολισμών του ποιήματος γίνεται μέσα από τη διακριτική καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, τη συνεταιριστική διερεύνηση των μαθητών, την υπογράμμιση βασικών λέξεων /φράσεων, τον σχολιασμό και τη συζήτηση.
- Η επεξεργασία και εμβάθυνση του ποιήματος μπορεί να περιστραφεί γύρω από τους ακόλουθους άξονες:
- Η εσωτερική δομή του ποιήματος - τα τρία ποιητικά επίπεδα (η αφηγηματική μνήμη – ιστορική και αρχαία, η μετάπλαση του ποιητικού μύθου σε ποιητική αλληγορία και το παραβολικό σχήμα με το οποίο ολοκληρώνεται το τρίπτυχο *ύβρις – άτη – τίσις*).
 - Η συνειρμική ακολουθία, τα σύμβολα και ο προφητικός χαρακτήρας του ποιήματος.
 - Ο τόνος και τα κυρίαρχα συναισθήματα σε κάθε ποιητικό επίπεδο.
 - Γνωρίσματα της ποίησης του Σεφέρη (σκηνοθεσία, χρήση αρχαιοελληνικού μύθου, ελληνικότητα, δραματικότητα – τραγικότητα).
- Διακειμενικές αναφορές σε περίπτωση που δεν έχουν γίνει κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας.
 - Ανασύνθεση ποιήματος και συνολική εκτίμηση.
 - Μεγαλόφωνη ανάγνωση ποιήματος από μαθητές/τριες (εναλλαγή ατομικής και εν χορώ ανάγνωσης, ιδίως για το επιλογικό δίστιχο).
 - Ανάθεση κατ' οίκον εργασιών.

Σχολιασμός και ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος

Πρόκειται για το **κύκναιο άσμα** του ποιητή, το οποίο πέρασε μια εκδοτική περιπέτεια, στοιχείο που δηλώνει ότι η ποίηση είναι μια δημόσια πράξη. **Τίτλος πρωτότυπου χειρογράφου:** *Παμφύλιος*, γραμμένο στις 31 του Μάρτη 1971. Πρωτοδημοσιεύτηκε, σε γαλλική μετάφραση του ποιητή (με τον τίτλο *Sur les aspalathes...*), στις 27 Αυγούστου 1971 στην εφημερίδα *Le Monde*. Στα ελληνικά, δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες *το Βήμα* και *τα Νέα*, στις 23 Σεπτεμβρίου 1971, τρεις μέρες μετά τον θάνατο του ποιητή. Στη συνέχεια, δημοσιεύτηκε στα *Νέα Κείμενα* (τόμος Β', 1972) μαζί με τη γνωστή δήλωση του Σεφέρη (28 Μαρτίου 1969).

Τίτλος: νοηματικά άφωνος, ανενεργός, προβληματικός. Ένα αρχαιότροπο παράθεμα, που ηχεί ως αιώνιο ανάθεμα για τους τυράννους.

Δομή ποιήματος: Το ποίημα διακρίνεται σε τρία άνισα στροφικά σχήματα που λειτουργούν ως τρία ποιητικά επίπεδα:

- i. Πρώτη στροφή: μια λυρική τοπιογραφία, προβολή ενός κλασικού ελληνικού τοπίου. Τόνος λιτός, συγκρατημένος, απαλός.
- ii. Δεύτερη στροφή: η ανάμνηση της πλατωνικής περικοπής και η περικοπή. Τόνος οργίλος, συναισθηματική έξαρση (αντισεφερικό στοιχείο).
- iii. Τρίτη στροφή: εξόδειοι στίχοι – παραβολικό σχήμα της ποιητικής αλληγορίας. Τόνος ήρεμος.

Αναλυτικότερος σχολιασμός κάθε στροφής:

Πρώτη στροφή (στίχοι 1-7): Στην πρώτη στροφή λειτουργεί η αφηγηματική μνήμη (η ιστορική και η αρχαία μνήμη). Σαφείς τοπικοί και χρονικοί δείκτες μάς τοποθετούν στον ποιητικό χωροχρόνο (*Σούνιο, μέρα του Ευαγγελισμού, πάλι με την άνοιξη*).

Ταυτόχρονα, λέξεις δίσημες και με νοηματικό βάρος μάς υποβάλλουν μια ανάλογη ατμόσφαιρα (*Ευαγγελισμός: Επανάσταση του '21 και καλή αγγελία σε κατάσταση ανελευθερίας, Άνοιξη: ανάσταση της φύσης και του Έθνους*).

Λέξεις δηλωτικές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (*Σούνιο, αρχαίες κολόνες* - που αντηχούν ακόμη σαν χορδές μιας άρπας) αλλά και της ελληνικής φύσης (*Λιγοστά πράσινα φύλλα, σκουριασμένες πέτρες, κόκκινο χώμα*) συνθέτουν μια λυρική τοπιογραφία. Τη λυρική εικόνα αμαυρώνουν τα μεγάλα βελόνια των ασπάλαθων με τους κίτρινους ανθούς (με το χρώμα του μίσους).

Η λέξη *ασπάλαθοι*, τοποθετημένη σε κεντρική θέση μάς προετοιμάζει για την ποιητική αλληγορία που θα ακολουθήσει. Ολόκληρη, εξάλλου, η πρώτη στροφή λειτουργεί προετοιμαστικά, στοιχείο που συνιστά γνώρισμα της σεφερικής σκηνοθεσίας.

Δεύτερη στροφή (στίχοι 8-18):

Η δεύτερη στροφή εισάγεται με τη λέξη *Γαλήνη* (μία κατ' επίφαση γαλήνη) που λειτουργεί ως ποιητική παύση (πρβλ. μουσική παύση) για το πέρασμα σε ένα άλλο επίπεδο.

Το ερώτημα που ακολουθεί επιτείνει τη δραματικότητα, ενώ η απάντηση σ' αυτό -σε μια συνειρμική ακολουθία- αιτιολογεί την ανάμνηση της πλατωνικής περικοπής (που έρχεται στη μνήμη του μέσα από μια περίτεχνη μεταφορά: *στον μυαλού τ' αυλάκια*), καθώς διαπιστώνεται πως δεν άλλαξε από τα αρχαία χρόνια το όνομα του θάμνου. Ο ποιητικός μύθος μεταπλάθεται σε ποιητική αλληγορία και παραπέμπει στο τώρα.

Η περικοπή λειτουργεί καταιγιστικά και κλιμακώνεται ανατριχιαστικά, με τα ρήματα σε χρόνο αόριστο να δηλώνουν το τετελεσμένο, τοποθετημένα ασύνδετα να ηχούν ως απανωτά ραπίσματα και, τέλος, βαλμένα παρατακτικά να δείχνουν μανία και πείσμα. Οι ασπάλαθοι εδώ γίνονται το όργανο απονομής της δικαιοσύνης, ενώ ο Τάρταρος δηλώνει το καθαρτήριο, τη σκοτεινή άβυσσο που περιμένει τους κακούργους.

Τρίτη στροφή (στίχοι 19-20):

Η συναισθηματική έξαρση καταλαγιάζει, η αυλαία της αρχαίας τραγωδίας πέφτει, η κάθαρση έχει συντελεσθεί. Με τη λέξη *Έτσι* εισάγεται εμφαντικά το παραβολικό σχήμα της ποιητικής αλληγορίας (όπως τότε, *έτσι* και τώρα). Το επιλογικό σχόλιο λειτουργεί με γνωμικό τρόπο και διαβεβαιώνει ότι ανάλογο τραγικό τέλος μ' αυτό του Παμφύλιου Αρδιαίου περιμένει κάθε πανάθλιο τύραννο.

Ο αιώνιος νόμος της τραγωδίας
λειτουργεί αδυσώπητα:
ύβρις – νέμεσις – τίσις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δήλωση Γιώργου Σεφέρη κατά της Χούντας

Στις 28 Μαρτίου 1969 ο Σεφέρης αποφασίζει να λύσει τη σιωπή του και να μιλήσει ανοιχτά κατά της χούντας των συνταγματαρχών. Μαγνητοφωνεί μία δήλωση, στην οποία, μεταξύ άλλων, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου στο στρατιωτικό καθεστώς για την τραγωδία στην οποία οδηγούσε την Ελλάδα. Η κασέτα φθάνει λαθραία στο Λονδίνο και αυθημερόν η δήλωσή του μεταδίδεται από την Ελληνική Υπηρεσία του BBC, ενώ αναμεταδίδεται από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Παρισιού και την «Ντόιτσε Βέλε».

Πάει καιρός που πήρα την απόφαση να κρατηθώ έξω από τα πολιτικά του τόπου. Προσπάθησα άλλοτε να το εξηγήσω· αυτό δε σημαίνει διόλου πως μου είναι αδιάφορη η πολιτική ζωή μας.

Έτσι, από τα χρόνια εκείνα, ως τώρα τελευταία, έπαψα κατά κανόνα ν' αγγίζω τέτοια θέματα. Εξάλλου τα όσα δημοσίεψα ως τις αρχές του 1967 και η κατοπινή στάση μου -δεν έχω δημοσιεύσει τίποτε στην Ελλάδα από τότε που φιμώθηκε η ελευθερία- έδειχναν, μου φαίνεται, αρκετά καθαρά τη σκέψη μου.

Μολαταύτα, μήνες τώρα, αισθάνομαι μέσα μου και γύρω μου, ολοένα πιο επιτακτικά, το χρέος να πω ένα λόγο για τη σημερινή κατάσταση μας. Με όλη τη δυνατή συντομία, να τι θα έλεγα:

Κλείνουν δυο χρόνια που μας έχει επιβληθεί ένα καθεστώς ολωσδιόλου αντίθετο με τα ιδεώδη για τα οποία πολέμησε ο κόσμος μας και τόσο περιλάμπρα ο λαός μας στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Είναι μια κατάσταση υποχρεωτικής νάρκης, όπου όσες πνευματικές αξίες κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές, με πόνους και με κόπους, πάνε κι αυτές να καταποντιστούν μέσα στα ελώδη στεκάμενα νερά. Δε θα μου ήταν δύσκολο να καταλάβω πως τέτοιες ζημιές δε λογαριάζουν παρά πολύ για ορισμένους ανθρώπους. Δυστυχώς, δεν πρόκειται μόνο γι' αυτόν τον κίνδυνο. Όλοι πια το διδάχτηκαν και το ξέρουν πως στις δικτατορικές καταστάσεις η αρχή μπορεί να μοιάζει εύκολη, όμως η τραγωδία περιμένει αναπότρεπτη στο τέλος. Το δράμα αυτού του τέλους μάς βασανίζει, συνειδητά ή ασυνειδητά, όπως στους παμπάλαιους χορούς του Αισχύλου. Όσο μένει η ανωμαλία, τόσο προχωρεί το κακό.

Είμαι ένας άνθρωπος χωρίς κανένα απολύτως πολιτικό δεσμό και, μπορώ να το πω, μιλώ χωρίς φόβο και χωρίς πάθος. Βλέπω μπροστά μου τον γκρεμό όπου μας οδηγεί η καταπίεση που κάλυψε τον τόπο. Αυτή η ανωμαλία πρέπει να σταματήσει. Είναι εθνική επιταγή.

Τώρα, ξαναγυρίζω στη σιωπή μου. Παρακαλώ το Θεό να μη με φέρει άλλη φορά σε παρόμοια ανάγκη να ξαναμιλήσω.

<http://www.sansimera.gr/articles/758#ixzz3lhVh1g86>

«Μνήμες από τον Γιώργο Σεφέρη», Γιώργη Παυλόπουλου

{μία μαρτυρία για το πώς ‘γεννήθηκε’ το ποίημα (δημ.: λογοτεχνικό περιοδικό Έλαντρον, τχ. 1, Νοέμβριος 2011, 29-30)}

Ήταν Πέμπτη, 25 Μάρτη 1971. Μέρα του Ευαγγελισμού. Πήγαμε στο Σούνιο για μιαν ανάσα – ο Σεφέρης, η κυρία Μαρώ, ο δικηγόρος Γ. Λουμινώτης κι εγώ. Φτάσαμε κοντά στο μεσημέρι. Εκεί συναντηθήκαμε με τον άγγλο ποιητή Peter Levi και τον καθηγητή στην Οξφόρδη Brendan McLuoghlin. Μετά από έναν σύντομο περίπατο γευματίσαμε όλοι μαζί σ’ ένα μαγαζάκι μπροστά στο ακρογιάλι. Μέρα πικρή –τίποτ’ άλλο δεν μπορώ να πω για τα αισθήματά μας. Στο τραπέζι κάθε κουβέντα μας γύριζε γρήγορα στη σωπή, μέσα στην ανησυχία μας για κείνους που βασανίζονταν ή πέθαιναν στα μπουντρούμια και στα στρατόπεδα των δικτατόρων. Ανάμεσά τους πόσοι φίλοι.

Θυμάμαι πως το σκοτεινιασμένο πρόσωπο του Σεφέρη φωτίστηκε λίγο, μονάχα, όταν κάποιος ρώτησε για την τεχνική ή τον τύπο του λimerick.

– Ο Δηρ έγραφε τα καλύτερα, είπε.

Σαν σηκωθήκαμε να φύγουμε με πήρε παράμερα:

– Έχω γράψει κι εγώ κάμποσα. Θέλεις ν’ ακούσεις;

Ακούμπησε στο μπαστούνι του κι αποστήθισε δύο-τρία. Στην αργόσυρτη βαθιά φωνή του, κάπως κουρασμένη, υπήρχε ο τόνος του κωμικού και του παράξενου που ταίριαζε σ’ αυτά. Τα πιο αθυρόστομα λίμερικς που έχω ακούσει μέχρι σήμερα.

Καθώς προχωρούσαμε για το αυτοκίνητο, δεν θυμάμαι ποιος πρότεινε ν’ ανέβουμε στην πλαγιά του λόφου που βρίσκεται πίσω από το λιμανάκι. Εκείνη την εποχή ο Ποιητής υπέφερε από το πόδι του. Σχεδόν το έσερνε. Η ανάβαση σ’ ένα κακοτράχαλο μονοπάτι θα ήταν τρομερά κουραστική για κείνον. Ωστόσο ο ίδιος επέμενε πως θα τα κατάφερνε. Το μονοπάτι άρχιζε κάπου εκεί, θαρρώ πίσω από το ξενοδοχείο

«Τρίτωνας». Ξεκινήσαμε κι ανεβαίνοντας σιγά-σιγά, φτάσαμε ψηλά σ' ένα πλάτωμα. Το χώμα ήταν κόκκινο κι άρχιζε να πρασινίζει. Ύπηρχαν εκεί σημάδια ενός δρόμου των κλασικών χρόνων και γύρω σκόρπιες πέτρες από αρχαία ερείπια.

Σταθήκαμε κι ανασάναμε τον καθαρό αέρα. Ανατολικά, μέσα στο απαλό ανοιξιάτικο φως, φαίνονταν αχνές οι κολόνες του Ναού του Ποσειδώνα. Κάτω η θάλασσα. Δυτικά οι «Πέντε βίγλες» –λίγο ασημί πάνω στη ράχη του φιδιού της κυματιστής βουνοκορφής.

Η κυρία Μαρώ, μ' ένα σκαλιστήρι που το είχε φέρει μαζί της, έβγαζε από το χώμα κάτι μικρά λουλούδια με τις ρίζες, για να τα φυτέψει στον κήπο της. Τότε κάποιος πρόσεξε εκεί έναν αγριόθαμνο, αγκαθωτό και ξερό. Έγινε κουβέντα. Ο Peter Levi είπε ότι είναι τρίβολος. Κάθε κλωνάρι του έχει τρεις βελονωτές αιχμές –τρίβολια. Από τούτον το θάμνο οι αρχαίοι πήραν ίσως την ιδέα να φτιάξουνε τους σιδερένιους τρίβλους. Αυτούς που μεταχειρίζονταν στους πολέμους για να εμποδίσουν το πέρασμα του εχθρικού στρατού. Τους έριχναν κατά ποσότητες στο χώμα. Πιο πολύ σακατεύονταν τ' άλογα. Βρίσκεις αρκετούς σε μουσεία.

Ο Σεφέρης άκουγε παράμερα, σαν συλλογισμένος. Ξαφνικά μου έδειξε έναν άλλο θάμνο, γεμάτον με βελόνια και κίτρινα άνθη.

– Ξέρεις πώς τον λένε; με ρώτησε.

– Ασφάλαχτο, είπα.

Ο νους μου πήγε σε κείνο το λιανοτράγουδο:

«Ασφάλαχτέ μου, τι κεντάς; δάτε μου, τι αγκυλώνεις;».

– Κάτι μου θυμίζει αυτό το όνομα. Δεν ξέρω... είπε αόριστα.

Από κείνη τη στιγμή μέχρι που γυρίσαμε στην Αθήνα, ο Ποιητής απόφυγε κάθε κουβέντα. Στο αυτοκίνητο έδειχνε κουρασμένος, ποτέ άλλοτε δεν είδα το πρόσωπό του τόσο βαθιά σκαμμένο.

Το άλλο βράδυ πήγα στο σπίτι του με κάποια ανησυχία. Χάρηκα που τον έβρισκα καλά, με δέχτηκε σχεδόν χαρούμενος. Σε μια στιγμή μου είπε:

– Ξέρεις, χθες γυρίζοντας, βρήκα τους ασπάλαθους στον Πλάτωνα. Είναι στην Πολιτεία.

– Ποιους ασπάλαθους; ρώτησα χωρίς να καταλαβαίνω.

– Εκείνους τους κίτρινους θάμνους που είδαμε στο Σούνιο...

Ήταν 26 Μάρτη 1971. Στις 31 του ίδιου μήνα είχε τελειώσει το ποίημα «Επί ασπαλάθων...».

Την άλλη μέρα μου το έστειλε.

Σας το διαβάζω:

Ο ποιητής και γνωρίσματα του έργου του

Εκπρόσωπος της νεοτερικής ποίησης. Ανήκει στη γενιά του '30, η οποία έζησε τη φρίκη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, βίωσε τον πόνο για τη Μικρασιατική Καταστροφή και την πίκρα για τη διάψευση των εθνικών οραμάτων και της Μεγάλης Ιδέας. Βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του:

- ❧ Ελληνικότητα: συμπαρουσία μύθου, ιστορίας και μοίρας του ελληνισμού.
- ❧ Υπαρξιακός τόνος που μετατίθεται σε μια «χορική» διάσταση.
- ❧ Προσωπική μυθολογία: ο μύθος και το προσωπείο (persona) γίνονται επενδύσεις της πιο εμπειρικής πραγματικότητας.
- ❧ Δραματική όραση: μια γνήσια τραγικότητα αναδύεται μέσα από δράση - δράμα - δραματική σύγκρουση.
- ❧ Ερμητισμός: πυκνός λόγος, πολυσήμαντος και βαθυστόχαστος.
- ❧ Δωρική λιτότητα στίχου, χωρίς «μαλάματα» αλλά και χωρίς να χάνει τη μουσικότητά του.
- ❧ Σκηνοθεσία: διαγραφή σκηνικού, χωροχρόνου.
- ❧ Σύμβολα /μοτίβα: θάλασσα, πέτρα, άγαλμα, σπίτι, στέρνα, πηγάδι, άλλα σύμβολα από τον κόσμο του Ομήρου.

Βασικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν:

- Διάλεξη Νικήτα Παρίση στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, με θέμα το ποίημα του Γ. Σεφέρη «Επί ασπαλάθων...».
- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου – Λυκείου*, βιβλίο του καθηγητή, τεύχος 2 – Ποίηση, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1989.

Σχεδιασμός διδακτικής πρότασης:

Μαρία Παπαλεοντίου, Φιλόλογος
Λειτουργός Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου

